

Pitkäaikaistyöttömien nuorten asemoituminen työttömyysturvalaissa säädettyihin velvoitteisiin

Sami Ylistö

Tässä artikkelissa tarkastellaan, miten pitkäaikaistyöttömät nuoret asemoivat itsensä työttömyysturvalain työttömiä koskeviin yleisiin velvoitteisiin. Aineistona on 28 jyvaskyläläisen pitkäaikaistyöttömän nuoren elämäntilinhaastattelua, joita analysoidaan käsittekarttamenetelmän avulla. Tutkimuksen teorettinen viitekehys perustuu Giddensin rakenteistumisteoriaan, jonka keskeinen käsite asemoituminen on. Pitkiin työttömyysjaksoihin liittyen nuorten tarinoista löytyy viisi toisistaan poikkeavaa asemoitumisen tapaa: 1) velvoitteiden mukaisesti toimiva, 2) työttömyyteen sopeutunut, 3) työvoimasta vetäytynyt, 4) työvoimasta syrjäytynyt ja 5) eksyksissä oleva työtön. Tutkimus osoittaa, että pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta työttömiä koskevat lakisääteiset velvoitteet voivat olla epärealistisia, minkä vuoksi nuoret eivät välttämättä sitoudu niiden mukaiseen toimintaan. Samasta syystä työvoimapolitiittiset sanktiot eivät välttämättä tuota pitkäaikaistyöttömien nuorten osalta niitä käyttäytymismuutoksia, joita niillä virallisesti tavoitellaan.

Asiasanat: pitkäaikaistyöttömyys, nuoret, asemoituminen, lakisääteiset velvoitteet

Nuorten työmarkkina-asema on monia muita työnhakijaryhmiä heikompi, koska nuorilta puuttuu työkokemusta ja heidän työnsä tuottavuus on usein vanhempia ikäluokkia heikompi. Nuorten työllistymiseen liittyvät työmarkkinoiden vaatimukset ovat myös kohonneen hitaasti, mutta varmasti viimeisten vuosikymmenien aikana. Esimerkiksi koulutusinflaatio (Aro 2013), korkea työn intensiteetti ja työhön liittyvien oppimisvaatimusten lisääntyminen (Mauno ym. 2019, 282–284; Hartikainen ym. 2010, 39) osoittavat työn tuottavuuteen ja osaamiseen liittyvien vaatimusten kasvusta suomalaisilla työmarkkinoilla. Siksi nuoret työllistyvät aiempaa harvemmin suoraan koulusta valmistumisen jälkeen ja nuorten elämänkulussa työttömyys, määräaikaiset työsuhteet, työvoimapolitiittisen toimenpiteet ja uudelleen kouluttautuminen vuorottelevat erilaisina yhdistelminä (Nyyssölä 2002, 128–130). Silti nuoret eivät ole työmarkkinoiden ongelmaryhmä, vaikka heidän työllistymiseensä liittyy monia erityispiirteitä. Suurin osa suomalaisnuorista siirtyy työmarkkinoille ongelmitta, mutta samaan aikaan osa nuorista tarvitsee tukea päästäkseen kiinni yhteiskuntaan (Paananen ym. 2012, 43).

Työmarkkinoiden lisäksi toinen nuorten työmarkkina-asemaan voimakkaasti vaikuttava tekijä on työvoimapolitiikka, jonka keskiössä ovat työttömien aktivointi työmarkkinoille ja työn vastaanottamisen kannustavuus. Käytännössä aktivointipolitiikka on tarkoitannut työttömien tarvitsemien tulonsiirtojen vastikkeellistamista lisäämällä korvauksien maksamiseen erilaisia työn vastaanottamiseen ja työllistämistoimenpiteisiin osallistumiseen liittyviä ehtoja (Keskitalo 2008, 52). Aktivointi on tarkoittanut myös työttömyyden torjuntaan tarkoitettujen toimenpiteiden kohdentamista työttömyyden rakenteellisten syiden sijasta työttömiin yksilöihin (Haikkola

ym. 2017, 57; Keskitalo 2008, 15). Kannustaminen voidaan puolestaan ymmärtää työvoimapolitiittisessa viitekehyksessä työn vastaanottamiseen liittyviksi taloudellisiksi kannustimiksi (Björklund 2008, 40), joiden yksi ilmenemismuoto ovat erilaiset työvoimapolitiittiset sanktiot. Työvoimapolitiittisten kannustimien ja aktivointitoimien avulla pyritään työttömissä työnhakijoissa saamaan aikaan työvoimapolitiikan tavoitteiden mukaisia käyttäytymismuutoksia. Erilaiset lakisääteiset velvoitteet ovat keskeinen poliittinen keino näiden käyttäytymismuutosten aikaansaamiseksi, mutta velvoitteet eivät automaattisesti johda työvoimapolitiikan tai työttömien itsensä näkökulmasta tarkoituksenmukaisiin lopputuloksiin. Sen vuoksi nuorten työvoimapolitiikan kehittämisen kannalta on tärkeää ymmärtää, miten nuoret tulkitsevat heitä koskevia työvoimapolitiittisia velvoitteita.

Tässä tutkimuksessa selvitetään pitkäaikaistyöttömien nuorten itseymmärrystä omasta tilanteestaan työmarkkinoiden ja aktivointipolitiikan vaatimusten ristipaineissa. Tutkimuskysymys on, miten pitkäaikaistyöttömät nuoret asemoivat itsensä heitä koskeviin työttömyysturvalaissa (1290/2002) säädettyihin yleisiin velvoitteisiin. Teoreettinen viitekehys perustuu Anthony Giddensin rakenteistumisteorian asemoitumisen käsitteelle. Rakenteistumisteoriassa asemoitumisella tarkoitetaan toimijoiden paikantumista ajassa ja tilassa, mutta myös suhteessa toisiin toimijoihin ja instituutioihin (Giddens 1984a, 83–92), jonka tuloksena syntyy erilaisia yhteiskunnallisia asemia. Työttömyys on yksi tämänkaltaisen yhteiskunnallinen asema. Pitkäaikaistyöttömien nuorten toimintamahdollisuudet ovat usein rajalliset (Pohjola 1994, 64), jolloin heihin ulkoa päin kohdistetut varsin jyrkät velvoitteet aiheuttavat erilaisia elämänhallinnallisia haasteita. Aineisto perustuu 28:n jyvaskyläläisen pitkäaikaistyöttömän nuoren elämänkulkuhaastatteluun,

jotka on tehty vuosina 2012–2013. Aineisto on analysoitu käsittekarttamenetelmällä, joka auttaa hahmottamaan monimutkaisia asiakokonaisuuksia.

Tutkimuskohteena työttömien velvoitteisiin liittyvät tulkinnat

Nuorisotyöttömyyttä ja nuorten aktiivointia koskevaa tutkimusta on julkaistu Suomessa ja ulkomailla valtavia määriä. Tästä huolimatta empiiristä tutkimustietoa on varsin niukasti siitä, miten nuoret kokevat heihin kohdistetut velvoitteet (Pultz & Mørch 2015, 1384) ja miten heidän tapansa hahmottaa työllisyyspalveluita vaikuttaa heidän toimijuuteensa (Elonen ym. 2017, 281). Näyttää siltä, että tähän saakka työttömien oikeuksien ja velvoitteiden määrittelystä ovat olleet kiinnostuneita lähinnä diskurssianalyysiin tai hallinnan analytiikkaan suuntautuneet tutkijat. Suurin osa saatavilla olevasta tutkimuksesta keskittyy siihen, miten työttömien työnhakija-asiakkaiden parissa työskentelevät ammattilaiset määrittelevät työttömien työnhakijoiden oikeuksia ja velvoitteita haastattelupuheessa (Tarkiainen 2020a; Tarkiainen 2020b; Määttä 2019; Välimaa 2010; Romppainen ym. 2010; Kallio & Saarinen 2013) tai asiakastapaamisten aikana asiakkaan kanssa käydyissä keskusteluissa (Eskelinen ym. 2010; Haikkola 2019; Haikkola ym. 2017; Mäkitalo & Säljö 2002a; 2002b; Mäkitalo 2005). Työttömien omat tulkinnat heitä koskevista velvoitteista ovat jääneet vähemmälle huomiolle.

Eräs tieteellinen näkökulma työttömiä koskeviin velvoitteisiin ovat tulonsiirtojen ansaittavuutta (*deservingness*) koskevat tutkimukset. Näissä tutkimuksissa tutkitaan sitä, millaisten ihmisten katsotaan olevan oikeutettuja sosiaaliturvaan ja millaisin kriteerein tätä oikeutusta rajataan. (Esim. Tarkiainen 2020b, 17–31; Tarkiainen 2017, 220). Suomessa

tästä näkökulmasta on tutkittu muun muassa työkyvyn vajeista kärsivien pitkäaikaistyöttömien tapoja oikeuttaa heille maksettujen korvausten vastaanottaminen. Tutkimuksessa havaittiin, että pitkäaikaistyöttömän pyrkivät osoittamaan kelpoisuuttaan korvauksiin tekemällä haastattelupuheessaan eron itsensä ja erilaisten työttömyyteen liittyvien kielteisten ominaisuuksien välillä, joita olivat esimerkiksi laiskuus, passiivisuus, alkoholismi tai tulosiirtojen hyväksikäyttö. Toisaalta pitkäaikaistyöttömät pyrkivät osoittamaan, että he kuuluvat ennemminkin pitkäaikaissairaiden kuin pitkäaikaistyöttömien ryhmään. Työttömät vetosivat myös omien vaikutusmahdollisuuksiensa vähäisyyteen. (Tarkiainen 2017.) Samankaltaisiin tuloksiin päädyttiin Isossa-Britanniassa tehdyssä 10–16-vuotiaiden nuorten haastattelututkimuksessa, jossa todettiin, että nuorten mielestä työhalukkaat ja työkyvyttömät olivat oikeutettuja erilaisiin korvauksiin. Sen sijaan ”laiskoihin” työttömiin, jotka olivat työttömänä omasta halustaan, suhtauduttiin varsin varautuneesti. (Gibson 2011.)

Tutkimuksissa on havaittu, että nuoret kokevat saamansa tuen ja ohjauksen pääosin positiivisesti, vaikka se sisältää heitä kontrolloivia ja velvoittavia piirteitä. Samat velvoitteet muokkaavat myös työttömien työnhakija-asiakkaiden parissa työskentelevien ammattilaisten mahdollisuuksia tarjota tukea ja ohjausta asiakkaille. (Määttä ym. 2016.) Näyttää siltä, että poliittisten päätöksentekijöiden, asiakkaiden parissa työskentelevien ammattilaisten ja työttömien työnhakija-asiakkaiden velvoitteisiin liittyvissä tulkinnoissa on huomattavia eroavaisuuksia. Tästä syystä varsinkin poliittisten päättäjien on vaikea ymmärtää työttömiä, minkä vuoksi työttömien poikkeavaa käytöstä arvioidaan usein moralisoivaan ja tuomitsevaan sävyyn. (Wright 2012.) Lisäksi institutionaalinen konteksti vaikuttaa merkittävästi siihen, mi-

ten nuoret työnhakija-asiakkaat tunnustetaan palveluissa ja millaista palvelua he saavat. Esimerkiksi TE-toimistojen institutionaalista kontekstista on löydetty piirteitä, jotka ohjaavat työntekijöitä toimimaan erilaisten byrokraattisten periaatteiden mukaisesti sen sijaan, että työskentelyn keskiössä olisivat nuorten asiakkaiden tarpeet. Sen on arveltu olevan osasyynä sille, että työttömien aktiivisuuden intensiteetti on epätasapainossa eri asiakasryhmien välillä. (Haikkola ym. 2017.)

Työttömien suhtautuminen heitä koskeviin velvoitteisiin muokkaa merkittävällä tavalla heidän toimintaansa työmarkkinoilla, jota ei voi kuvata yksilönteisellä passiivisuus–aktiivisuus-dikotomialla. Yksi ratkaisu tähän ongelmaan on luokitella työttömien aktiivisuus kolmeen tyyppiin, jotka ovat työllistymiseen liittyvät pyrkimykset, suuntautuminen työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin sekä mielekkään tekemisen etsiminen työelämän ja työvoimapolitiittisten toimenpiteiden ulkopuolelta. (Elonen ym. 2017.) Hieman samanlainen jaottelu on havaittavissa myös Matilda Wrede-Jäntin tutkimuksissa. Hän jaotteli haastattelemansa työttömät opintoihin, työhön ja vaihtoehtoisesti suuntautuneisiin sekä suuntautumattomiin nuoriin. Työhön suuntautuneet nuoret pyrkivät työllistymään ja opintoihin suuntautuneet nuoret hakivat opiskelupaikkaa, mutta vaihtoehtoisesti suuntautuneet nuoret etsivät elämän sisältöä työelämän ulkopuolisista mielekkäiksi koetuista aktiviteeteista. Suuntautumattomilla nuorilla ei ollut mitään konkreettisia suunnitelmia. (Wrede-Jäntti 2003, 90.) Myös tanskalaisessa tutkimuksessa havaittiin nuorten työttömien ryhmä, joka ei pyrkinyt täyttämään työttömyyteen liittyviä institutionaalisia velvoitteita. He olivat omaehtoisesti valinneet työttömyyden ja keskittyivät elämässään erilaisiin henkilökohtaisiin harrasteisiin tai muihin luoviin projekteihin. Tutkijat luonnehtivat näin toimivia nuoria täysin uudenlaiseksi

työttömien alaryhmäksi. (Pultz & Mørch 2015.)

Asemoituminen rakenteistumisteorian käsitteistössä

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu asemoitumiselle Giddensin rakenteistumisteorian antamassa merkityksessä. Asemoituminen tarkoittaa henkilön paikantumista fyysiseen, historialliseen sekä ympäröivään sosiaaliseen kontekstiin. Sosiaalisesta näkökulmasta asemoituminen on aikaan ja paikkaan sidottua toistokäyttäytymistä. (Giddens 1984a, xxiv–xxv.) Asemoituminen on näin ollen varsin lähellä roolin käsitettä, mutta Giddensin mukaan asemoitumisen yhteydessä on osuvampaa puhua toimijakäytännöistä (Giddens 1984b, 187) tai toimija-asemista (ks. Ikonen 2009; Stones 2005). Toimijakäytäntöjen ja roolien välinen eroavaisuus on se, että roolit ymmärretään helposti varsin muuttumattomiksi ja pysyviksi sosiaalisen toiminnan muodoiksi. Sen sijaan Giddensin mukaan asemoituminen edellyttää jatkuvasti uusinnettavia yhteiskunnallisia toimijakäytäntöjä (Giddens 1984b, 187), jolloin hän korostaa myös asemoitumisen joustavaa ja muuttuvaa luonnetta.

Työttömyys on tulkittavissa asemoitumisen synnyttämäksi sosiaalseksi asemaksi, josta käytän yksinkertaisuuden vuoksi jatkossa käsitettä positio. Giddensin mukaan jokaiseen yhteiskunnalliseen positioon liittyy oikeuksia ja velvollisuuksia, jotka muodostavat siihen liittyvät normimääritykset tapauskohtaisesti. Ne tekevät mahdolliseksi sanktioiden soveltamisen tilanteeseen. (Giddens 1984b, 188; 1984a, 83, 89.) Asemoituminen on kaksisuuntainen prosessi, koska toimijat asemoivat itsensä (*activity of positioning*), mutta tulevat

myös asemoiduksi (*being positioned*) ulkopäin fyysisten ja sosiaalisten olosuhteiden vaikutuksesta (Schiller-Merkens 2007, 4). Asemoituminen voi olla ristiriitainen prosessi, koska toimijan oman tulkinnan ja hänen institutionaalisen ympäristönsä vaatimusten välillä voi ilmetä keskinäistä epäsynkronisuutta (Giddens 1984b, 189). Työvoimapolitiisessa kontekstissa tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi lakisääteisesti työnhakuvelvoitteen piirissä olevat työttömät saattavat ajatella, että työnhakuvelvoite ei kosketa heitä syystä tai toisesta (Ylistö 2018).

Asemoitumiseen liittyvien sääntöjen mukainen toiminta edellyttää voimavaroja (Giddens 1984b, 189). Tämä tarkoittaa sitä, että henkilön kyky toimia yhteiskunnallisiin positiioihin liittyvien normatiivisten odotusten mukaisesti on varsin voimakkaasti riippuvainen henkilön voimavaroista. Giddensin rakenteistumisteoriassa voimavarat on jaettu allokatiivisiin ja auktoritatiivisiin resursseihin. Allokatiivisilla voimavaroilla tarkoitetaan aineellisia resursseja ja auktoritatiiviset voimavarat liittyvät henkilön kykyyn vaikuttaa kanssaihmiesten toimintaan (Giddens 1984a, 33). Tästä syystä yhteiskunnallisissa positiioissa oleviin ihmisiin kohdistuu välttämättä myös valtasuhteita, jotka määrittävät voimakkaasti erilaisissa yhteiskunnallisissa positiioissa olevien ihmisten toiminnan mahdollisuuksia. Giddensin rakenteistumisteoriassa valta on määritelty kyvyksi saavuttaa haluttuja lopputuloksia (Giddens 1984a, 257). Hänen teoriassaan valta ei ole siis ainoastaan toiminnan vapautta rajoittava tekijä, vaan on itse asiassa toimijuuden välttämätön ennakkoehto. Työttömiin kohdistuvat lakisääteiset velvoitteet ovat osoitus työttömiä koskevista formaaleista valtasuhteista, joiden mukaisesti työttömien odotetaan toimivan. Työttömät voivat myös eri syistä vastustaa heihin kohdistuvia lakisääteisiä velvoitteita.

Elämänkulkuhaastattelut ja käsitekarttamenetelmä

Aineisto perustuu keskiuomalaisten pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänkulkuhaastatteluihin. Haastattelut alkoivat lapsuuden tapahtumista, jonka jälkeen haastattelussa keskusteltiin koulunkäyntiin, työelämään, työttömyyteen ja nykyhetkeen liittyvistä teemoista sekä tulevaisuuden suunnitelmista. Haastatteluaineisto on kerätty vuosien 2012–2013 välisenä aikana Jyväskylässä. Aineiston keruun jälkeen työttömien lakisääteisissä velvoitteissa tai palvelujärjestelmissä ei ole tapahtunut sellaisia muutoksia, jotka estäisivät tulosten yleistämisen nykyhetkeen. Aineiston iästä johtuen nuoret käyttävät työvoimapolitiisista toimenpiteistä puheessaan vanhahtavaa terminologiaa eikä aineiston avulla voida arvioida esimerkiksi aktiivimallin vaikutuksia. Aineistossa on 28 haastattelua, joiden yhteispituus on 57 tuntia. Kaikki tähän tutkimukseen haastatellut nuoret asuvat haastatteluhetkellä Jyväskylän seudulla, ja he olivat olleen vähintään 12 kuukautta yhtäjaksoisesti työttöminä alle 30-vuotiaina. Nuoret tavoitettiin haastatteluihin työttömiä kuntouttavien ja kouluttavien organisaatioiden sekä lumipallo-otannalla työttömien omien verkostojen kautta. Työttömyyskertymä on laskettu laajennetun työttömyyden määritelmän mukaisesti (Montén & Tuomala 2003, 20), jolloin aktivointitoimenpiteet eivät katkaise työttömyyttä.

Tutkimuskysymys on, miten pitkäaikaisyöttömät nuoret asemoivat itsensä työttömyysaikana heitä koskeviin työttömyysturvalaissa (1290/2002) säädettyihin yleisiin velvoitteisiin. Työttömyysturvalain 1. luvun 3§:n säädetyt keskeisimmät työttömiä koskevat velvoitteet ovat: 1) hakea aktiivisesti työtä ja koulutusta, 2) antaa TE-toimistoille tarvittavat tiedot ja selvitykset, 3) toteuttaa työllistymissuunnitelmaa ja 4) osallistua tarvittaessa työllistymistä edis-

täviin palveluihin. Lisäksi työttömyysturvalain 2. luvun 13§:ssä säädetään alle 25-vuotiaiden ammatillista tutkintoa vailla olevien nuorten osalta, että heidän tulee hakea yhteishaussa joka vuosi vähintään kahta opiskelupaikkaa, joiden opiskelijaksi ottamisen perusteet hän täyttää. Tämän nuoria koskevan erityispykälän vuoksi koulutukseen hakeutuminen on huomioitu analyysissä erillisenä työttömyysturvalain mukaisena veloitteena. Tarkastelu on rajattu koskettamaan pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänculusta sellaisia vaiheita, jolloin he ovat olleet juridisesti työttöminä. Näin ollen esimerkiksi opiskelu ja työaikainen asemoituminen jäävät tarkastelun ulkopuolelle, koska silloin he eivät ole olleet työttömyysturvalain piirissä.

Aineiston analysointiin on käytetty Mauri Åhlbergin (2018; 2002; 1992, 36–50) käsitekarttamenetelmää (*improved concept mapping*), joka on kehitetty Joseph Novakin ja D. Bob Gowinin (esim. Novak 2002, 38–43) käsitekarttojen (*Concept mapping*) pohjalta. Vastaavista menetelmistä on käytetty myös englanninkielistä nimitystä *cognitive maps* (Miles & Huberman 1994, 134–137). Käsitekartta on graafinen kuvio, joka koostuu käsitteistä ja niitä yhdistävistä nimetyistä linkeistä, jotka muodostavat yhdessä maailmaa kuvaavia propositioita (Åhlberg 1992, 37–39; 2002, 306). Propositiolla tarkoitetaan tässä yhteydessä maailmaa kuvaavia väitteitä (Åhlberg 2018, 52).

Käsitekartta soveltuu erityisesti sellaisiin tilanteisiin, joissa halutaan kuvata henkilön tilanteeseen liittyvää kognitiivista struktuuria (Åhlberg 1992, 36) tai tutkittavien ajattelun käsitteellistä rakennetta (Åhlberg 2018, 57). Käsitekartat auttavat hahmottamaan graafisen esitystapansa vuoksi pitkäaikaistyöttömien nuorten monitahoista suhtautumista heitä koskeviin työttömyysturvalain veloitteisiin. Käsitekarttojen on todettu soveltuvan myös haastatteluaineiston analysoimiseen (Åhlberg 2018, 59; Novak 2002, 38).

Aineiston analyysiin sovelletaan Åhlbergin (2002, 302–306; 2018, 54–56) ohjeistusta. Åhlbergin mukaan käsitekartat muodostavat erilaisia käsitteellisiä systeemejä, jotka kuvaavat ymmärrystämme maailmasta (Åhlberg 2002, 305). Pitkäaikaistyöttömien nuorten käsityksiä heitä koskevasta työttömyysturvalain veloitteista ei voi kuvata yhden käsitekartan avulla. Sen sijaan analyysissä muodostui viisi toisistaan poikkeavaa pitkäaikaistyöttömien asemoitumista kuvaavaa käsitteellistä systeemiä, jotka tulosluvussa on käsitelty erillisinä kokonaisuuksina. Käsitekarttamenetelmän avulla tunnistetut käsitteelliset kokonaisuudet ovat 1) veloitteiden mukaisesti toimiva, 2) työttömyyteen sopeutunut, 3) työvoimasta vetäytyne, 4) työvoimasta syrjäytynyt ja 5) eksesyksissä oleva työtön. Analyysin tuloksena piirretyt käsitekartat on liitetty mukaan tuloslukuihin. Jokaisen kuvion lähtökohtana ovat työttömyysturvalain veloitteet, joihin liittyvät keskeiset propositiot on kuvattu käsitekarttojen avulla. Piirretyt käsitekartat ovat kompositioita useista samankaltaisista nuorten käyttämistä propositioista, joiden avulla nuoret asemoivat itseään suhteessa heitä koskettaviin lakisääteisiin veloitteisiin. Nuorten asemoituminen työttömyysturvalain heihin kohdistumiin veloitteisiin muuttuu tyyppillisesti useaan otteeseen elämänculun eri vaiheissa, minkä vuoksi en luokittele analyysissä nuoria vaan heidän haastattelupuheessaan ilmeneviä erilaisia episodeja. Henkilönimet ovat pseudonimejä ja kaikki muutkin tunnistetiedot on poistettu anonymiteetin turvaamiseksi.

Veloitteiden mukaisesti toimiva työtön

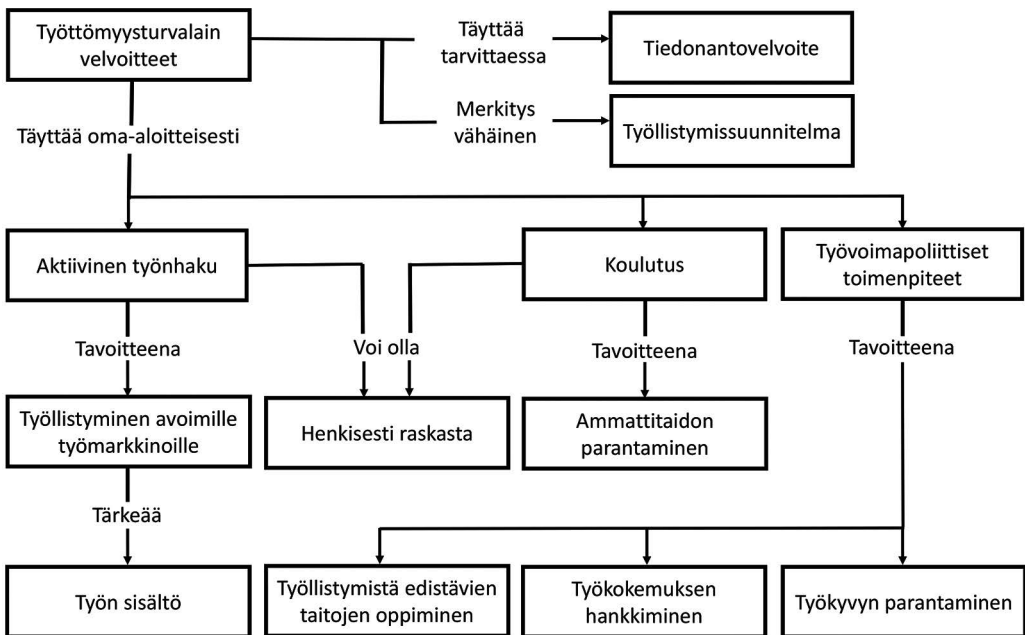
Veloitteiden mukaisesti toimiva työtön asemoi itsensä työmarkkinoille aktiivisten työllistymispyrkimysten avulla. Veloitteiden

den mukaisesti toimivaksi työttömäksi itsensä asemoiva nuori samaistuu palkkatyöhön liittyvään kulttuuriseen malliin (vrt. Kojo 2012) ja kertoo pyrkivänsä oma-aloitteisesti täyttämään työnhakua, koulutusta ja työvoimapoliittisia toimenpiteitä koskevat lakisäänteiset velvoitteet. Velvoitteiden mukaisesti toimivat nuoret asemoivat itsensä heihin ulkopäin kohdistuvien odotusten mukaisesti, jolloin ristiriidat nuorten toiminnan ja työvoimapalveluiden virallisten tavoitteiden välillä ovat varsin vähäisiä (ks. Giddens 1984b, 189). Näin toimivia nuoria voidaan nimittää myös töihin ja opiskeluun suuntautuneiksi nuoriksi (Wrede-Jäntti 2003, 95–103). Mikäli he eivät onnistu saamaan työ- tai opiskelupaikkaa, he yleensä hakeutuvat työvoimapoliittisiin toimenpiteisiin.

Aktiivisesti työtä hakevat nuoret ovat asettaneet tavoitteekseen työn saamisen avoimilta työmarkkinoilta. Työn sisältö on nuorten

työnhaussa keskeinen elementti (Myllyniemi 2007, 39; Tuppurainen 2010), mikä tarkoittaa sitä, että nuoret odottavat työn vastaavan heidän koulutustaan ja mielenkiinnon kohteitaan. Kaikkein aktiivisimmat työnhakijat ovat kuitenkin muita valmiimpia joustamaan työn sisältövaatimuksista. Esimerkiksi Lauri (31 v.) kertoo, että ”alkuaikoina kirjoittelin ties kuinka paljon hakemuksia ties minne ja haki joka paikkaan vaikka ei ois välttämättä ollu hirveesti edellytyksiäkään”. Myös Maija (28 v.) kuvaa työnhakuaan sanomalla: ”mulla oli tavoite, että vähintään yks [työ]hakemus pitää viikossa jonnekin lähettää”. Lisäksi velvoitteiden mukaisesti toimivat työttömät hakevat usein myös koulutuspaikkoihin aktiivisesti tukeakseen omaa ammatillista osaamistaan, joko jatkokouluttautumalla valitsemalleen alalle tai vaihtamalla kokonaan alaa.

Velvoitteiden mukaisesti toimivien nuorten puheessa on paljon ilmaisuja, jotka viit-

Kuvio 1. Velvoitteiden mukaisesti toimivan työttömän aseoituminen suhteessa työttömyysturvain asettamiin velvoitteisiin.

taavat työ- ja koulutuspaikkoista käytävään kovaan kilpailuun. Esimerkiksi Heikki (19 v) kertoi koulutukseen hakemisesta, että ”siel oli neljäkymmentä hakijaa ja viistoista pääsi ni en sattunu pääsemään”. Toisaalta Maija kuvaa kovasta yrittämisestä huolimatta epäonnistunutta työnhakuaan varsin pessimistisesti sanomalla ”Tuntuu että semmosiin paikkoihin, joihin hakee, niin hakee 200 muutakin ihmistä”. Työ- ja koulutuspaikkojen hakuun liittyvät ongelmalliset propositiot osoittavat, että pitkäaikaistyöttömien nuorten voimavarat ovat heikot, minkä vuoksi heidän mahdollisuutensa päästä haluamaansa lopputulokseen ovat varsin rajalliset (ks. Giddens 1984a, 33, 257). Aktiivinen mutta tulokseton työnhaku aiheuttaa pettymyksiä, turhautumista ja psyykkistä pahoinvointia (Virjo & Aho 2001, 57; Ylistö 2018), minkä vuoksi aktiivinen töihin pyrkiminen on pitkäaikaisyöttömille nuorille usein henkisesti raskasta. Esimerkiksi Lauri ja Maija käyttävät työnhaun tuloksettomuutta kuvaavia propositioita, kuten ”aika paskamaista hommaahan se on”, ”se vie mehut”, ”vie vähän uskoa voinko mä työllistyä” ja ”lähinnä ollut turhauttavaa”. Tämänkaltainen tuloksettomuuden tavoitteisiin pyrkiminen voi jopa altistaa mielenterveysongelmille (Salmela-Aro & Little 2007, 202). Aktiivisten työllistymispyrkimysten aiheuttama henkinen taakka lisää painetta henkisesti vähemmän rasittavien positioiden omaksumiselle, minkä vuoksi aktiiviset työllistymispyrkimykset vuorottelevat nuorten elämänkulussa passiivisempien positioiden kanssa (Ylistö 2018).

Nuorten on helpompi päästä työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin, minkä vuoksi velvoitteiden mukaisesti toimivat nuoret eivät yhdistä niihin samanlaista henkistä rasittavuutta kuin työn tai opiskelupaikkojen hakuun. He pyrkivät työvoimapolitiittisten toimenpiteiden avulla parantamaan työkykyään, hankkimaan työkokemusta tai oppimaan

työllistymistä edistäviä taitoja. Työkyvyn parantaminen ja työkokemuksen hankkiminen liittyvät usein työtä sisältäviin työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin. Esimerkiksi alkoholi-ongelmainen Petri (26 v) kertoi, että ”Koko ajan pyrin siihen, että kaikki ne kerrat jäis tonne viikonlopulle sitte, että jos ottaa. Että sitten, ku siihen tottus ihan täysin, ni vois jo melkein ruveta harkitsee sellasta ihan kokoviikkosta työharjottelujuttua”. Näin ollen Petri on asettanut itselleen selkeitä työkykyyn liittyviä tavoitteita. Sen sijaan Lauri korostaa työkokemusta sanomalla ”työkokemuksen kannalta miettiny työharjotteluita” ja myös Kaisa (22 v) sanoo, että ”olis joku työharjottelupätkä että sais jalan jo sinne sisään ja siitä olis sitten jo helpompi hakee tai jättää sitä työhakemusta, kun tietään jo”. Lauri ja Kaisa näkevät työvoimapolitiittiset toimenpiteet keinona hankkia työkokemusta, mutta myös tehdä itseään tutuksi potentiaalisille työnantajille. Työllistämistä edistävillä taidoilla nuoret viittaavat usein työvoimatoimistojen järjestämiin kursseihin tai koulutuksiin, joilla nuoret kertovat esimerkiksi oppineensa ”työnhakutaitoja”, tehneensä ”paremman cv:n”, harjoitelleensa ”ATK-taitoja” tai hankkineensa ”trukki-” tai ”tulityökortin”, ”hygieniapassin” tai muita työelämän vaatimia kortteja.

Velvoitteiden mukaisesti toimivan työttömän positioon ei liity nuorten haastattelupuheen perusteella mitään erityisiä ongelmia työttömyysturvallain mukaisen tiedonantovelvoitteen osalta. Nuoret vaikuttavat toimittavan tarvittavat tiedot ja dokumentit kuten on sovittu. Sen sijaan työllistymis- tai sitä korvaavien suunnitelmien merkitys jää vähäiseksi. Ainoastaan yksi aineiston 28:sta nuoresta koki, että työllistymissuunnitelmasta on ollut jotain hyötyä. Muiden osalta tilannetta kuvaa Laurin varsin tyyli arvio työllistymissuunnitelman merkityksestä: ”Mä en ees oikein tiedä mitä hyötyä siitä oli. Kyl mä muistan kun työkkärissä kirjottivat jonkin työllistymis-

suunnitelman tai tämmösen suunnitelman ja päätavoite oli, että mä saan töitä, mutta en mä saanu. Suunnitelma vissii epäonnistuu. Mä en oikein tiedä mikä siinä on tarkoitus.” Näin ollen työllistymissuunnitelmat voivat jäädä myös velvoitteiden mukaisesti toimivien pitkäaikaistyöttömien nuorten kohdalla lähinnä byrokraattiseksi muodollisuudeksi, joka ei ohjaa heidän toimintaansa.

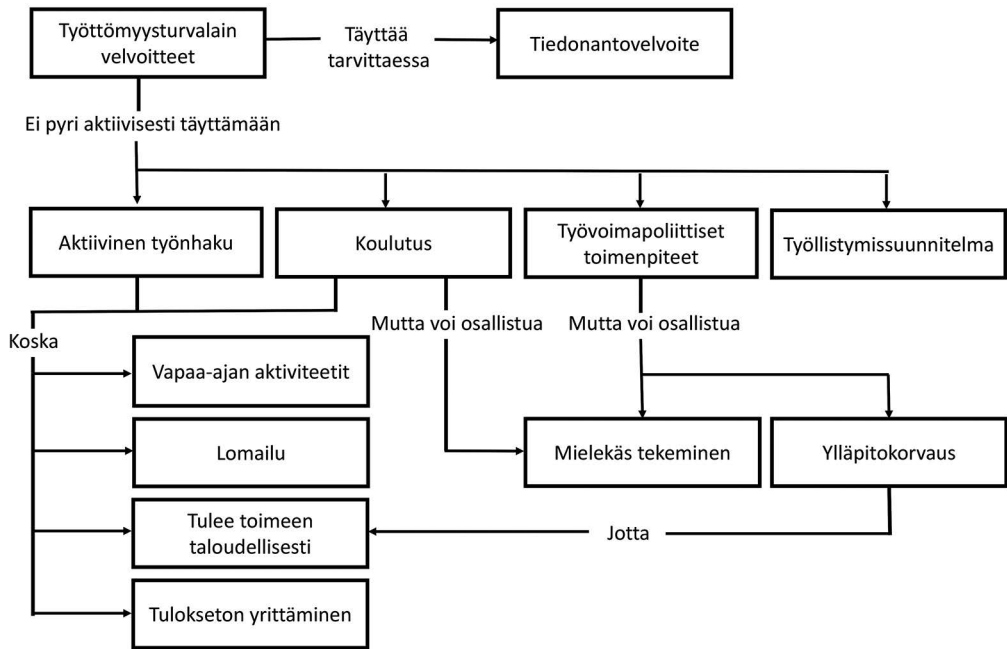
Työttömyyteen sopeutunut työtön

Työttömyyteen sopeutuneet työttömät eivät pyri aktiivisesti täyttämään työttömiä koskevia lakisäätöisiä velvoitteita, mutta pystyvät silti useimmiten välttämään sanktiot. Osa työttömistä on työttömänä omasta halustaan (Kotiranta 2008, 18; Pultz & Mørch 2015), mutta enimmäkseen kyseessä on heikossa työmarkkina-asetuksessa olevien nuorten olosuhteiden pakosta omaksuma positio. Työttömyyteen sopeutuneet työttömät ilmoittavat yleensä, että he ovat työhalukkaita ja he voivat ottaa työtä tai opiskelupaikan vastaan sekä osallistua työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin, mikäli sellaista heille tarjotaan. He eivät kuitenkaan hae aktiivisesti töitä, mikä johtuu usein edellisessä luvussa kuvastusta henkisestä rasituksesta.

Työttömyyteen sopeutuneille nuorille passiivinen joutenolo on pidemmän päälle rasittavaa (Ylistö 2018, 13; Ylistö & Husu 2021; Aho & Vehviläinen 1997, 235). Siksi työttömyyteen sopeutuneet nuoret käyttävät ilmaisia ”työttömyys hajottaa päätät”, toimettomuus ”käy mielen päälle”, ”tulee mökkihöperöksi” tai ”alkaa tylsistyttää”, jotka kuvaavat passiivisen joutenolon epämiellyttävyyttä. Sen vuoksi nuoret pyrkivät tietoisesti hankkimaan itselleen ajankäyttöä jäsentävää tekemistä (Kojo 2012, 101), joka auttaa säilyttämään elämän mielekkyyden (ks. Kortteinen & Tuomikoski 1998, 167).

Työttömyyteen sopeutuneet nuoret ovat moninainen ryhmä, mutta heille on yhteistä hyvä toimintakyky. He viettävät aktiivista vapaa-aikaa ja panostavat elämässään siihen, mikä heitä eniten kiinnostaa. Sen vuoksi heidän puheessaan on paljon vapaa-ajan aktiviteetteja kuvaavia propositiota. Myös muissa tutkimuksissa on löydetty samanlaisia aktiivisia työttömien ryhmiä (Pultz & Mørch 2015; Välimaa 2008; 2011; Elonen ym. 2017; Wrede-Jäntti 2003). Periaatteessa nuorten ajankäyttöä jäsentävä tekeminen voi olla mitä tahansa, kunhan ne se tuo nuoren elämään sisältöä. Työttömyys voi myös mahdollistaa nuorille itselleen mielekkäisiin vapaa-ajan aktiviteetteihin keskittymisen ja sen vuoksi he saattavat vaikuttaa elämäntilanteeseensa jopa tyytyväisiltä (Wrede-Jäntti 2003, 106; Pultz & Mørch 2015). Daniel (23 v) on eräänlainen ääriesimerkki vapaa-ajan aktiviteetteihin panostavasta nuoresta työttömästä. Hän kertoo, että hän treenaa, tekee vapaaehtoistyötä ja keikkoja sekä osallistuu yhdistystoimintaan ja sosiaaliin aktiviteetteihin. Hän kuvaa ajankäyttöään propositiolla ”tällä hetkellä ylibuukattu”, joka kuvaa sitä, kuinka kiireistä arkea hän elää työttömyydestään huolimatta. Yleensä työttömyyteen sopeutuneet työttömät nuoret eivät ole näin kiireisiä, mutta silti he käyttävät aikaansa harrastuksiin tai sosiaaliin aktiviteetteihin.

Osa nuorista ottaa työttömyyden myös lomailun ja levon kannalta (Ylistö 2018, 13). Esimerkiksi Ilkka (28 v) sanoo, että työttömyys on ollut hänelle ”vähän semmosta loma-aikaa”. Työttömyyteen sopeutuneet työttömät vaikuttavat tulevan toimeen myös taloudellisesti yllättävänkin hyvin. Lähtökohtana taloudelliseen selviytymiseen on hyvä rahankäytön hallinta, mutta työttömyyteen sopeutuneet työttömät mainitsevat erilaisia epävirallisia tulonlähteitä, joita ovat esimerkiksi ”kirpputorimyynti”, ”saa rahaa vanhemmilta” tai ”kuutamokeikat”. Toisaalta nuoret osallistu-

Kuvio 2. Työttömyyteen sopeutuneen työttömän asemituminen suhteessa työttömyysturvalain asettamiin velvoitteisiin.

vat myös työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin lisätulojen hankkimiseksi. Esimerkiksi Viljo (24 v) kertoo, että osallistui työvoimatoimiston kurssille, koska ”mun piti jostakin saaha enemmän rahaa, niin mä hain siihen”. Viljo käyttämä propositio osoittaa, että hänen osallistumisensa motiivi ei liittynyt työllistymiseen, vaan lisärahan, eli ylläpitokorvauksen hankkimiseen. Ylläpitokorvaus on vanha termi, josta käytetään nykyään nimitystä kulukorvaus ja sitä maksetaan työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin osallistumisen ajalta 9 €/päivä.

Työttömyyteen sopeutuneiden työttömien osallistumista koulutukseen tai työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin luonnehtivat muut kuin työllistymiseen liittyvät motiivit. Työttömät voivat esimerkiksi opiskella, mutta työllistymismahdollisuuksien parantamisen sijaan he ovat enemmän kiinnostuneita itsensä kehittämisestä (Wrede-Jäntti 2003, 106–108;

Järvinen & Vanttaja 2005, 7). Esimerkiksi Ullan (21 v) opiskeluun liittyvä propositio ”Ois ees sitte opiskelu. [...] Mää vaan etin sitä tekemistä” viittaa siihen, että hän ei hae opiskelupaikkoja ensisijaisesti parantaakseen työllistymismahdollisuuksiaan vaan saadaakseen itselleen tekemistä. Sama koskettaa myös Ullan osallistumista työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin. Hän sanoo, että ”No harjoittelut. Mä vaan haluan jotain tekemistä ja mä en vaan pysy paikallani”, jolloin hän antaa ymmärtää, että hän osallistuu työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin ensisijaisesti saadaakseen tekemistä arkeensa. Sen vuoksi osalle nuorista toimenpiteisiin osallistumisesta on tullut itse päämäärä (Haikkola ym. 2017), jota voidaan pitää merkinä nuorten laitostumisesta työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin. Esimerkiksi Outi (27 v) käyttämä propositio ”et sit ollaan taas vähä aikaa työttömänä, et päästään taas palkkatuelle”, kuvastaa sitä, että hänen

kohdallaan palkkatukijaksoista on tullut pysyväisluontoinen vaihtoehto. Outin kohdalla työvoimapolitiittiset toimenpiteet epäonnistuvat päätavoitteessaan, joka on auttaa työttömiä työllistymään avoimille työmarkkinoille. Se aiheuttaa merkittävää epäsynkronisuutta työttömyyteen sopeutuneiden työttömien ja heihin kohdistuvien lakisääteisten velvoitteiden välillä (ks. Giddens 1984b, 189).

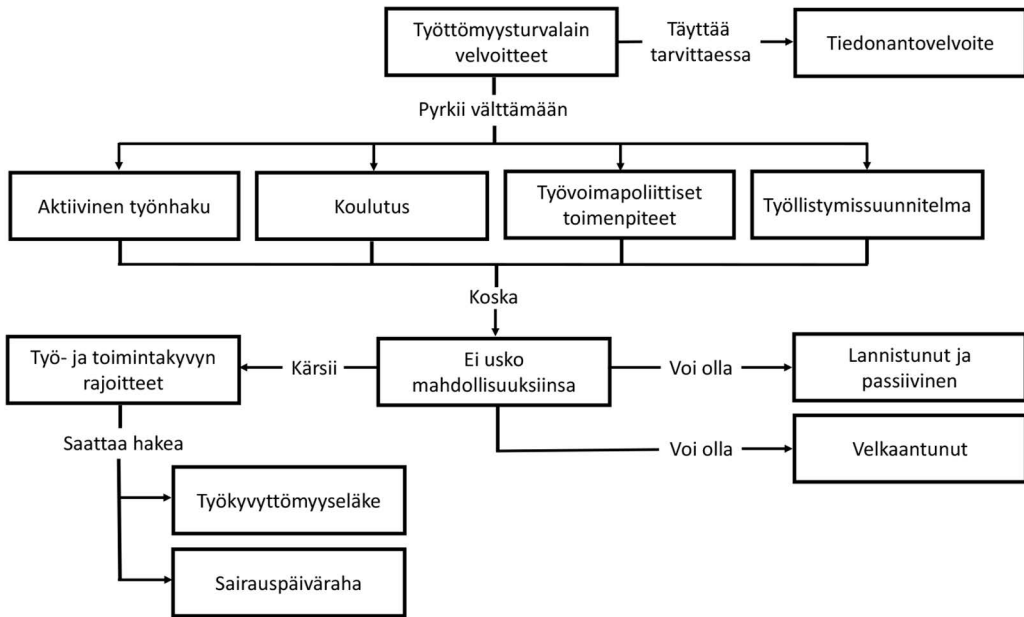
Aineistossa on useita alle 25-vuotiaita ammatillista tutkintoa vailla olevia nuoria, joita koskettaa lakisääteinen velvoite hakea ammatilliseen tutkintoon johtavaan koulutukseen. Työttömyyteen sopeutuneet nuoret kiertävät usein tätä veloitetta hakemalla sellaisiin koulutuspaikkoihin, joihin heidän pääsymahdollisuutensa ovat heikot. Esimerkiksi Daniel kertoo, että on täyttänyt hakuehdon, mutta ainoastaan ”työkkäriä varten”. Daniel sanoo hakeneensa koulutuspaikkoja ”vähä niinku pakosta”, jolloin hän on periaatteessa toiminut häntä koskevien velvoitteiden mukaisesti, vaikka hän ei ole sitoutunut veloitteisiin liittyviin päämääriin. Danielin opintoihin suuntautumisen estää se, että hän ei tiedä minkä alan töitä haluaisi tehdä. Työttömyyteen sopeutuneet nuoret eivät myöskään aktiivisesti pyri toteuttamaan työllistymissuunnitelmaan kirjattuja tavoitteita. Itse asiassa nuoret ilmoittivat lähes poikkeuksetta, että eivät edes tiedä, mitä heidän työllistymissuunnitelmaansa on kirjattu. Sen sijaan tiedonantovelvoitteen työttömyyteen sopeutuneet työttömät täyttävät yleensä ilman ongelmia.

Työvoimasta vetäytyneen työtön

Työvoimasta vetäytyneen työttömän positiossa työttömät nuoret pyrkivät välttämään heitä koskevat lakisääteiset velvoitteet. He ovat työvoimatoimistojen listoilla olevia työttömiä työnhakijoita, joilta puuttuvat työllistymiseen liittyvät suunnitelmat, ja he ovat haluttomia

ottamaan asioista selvää ja voivat vaikuttaa luovuttaneilta tai jopa välinpitämättömiltä. Samankaltaisia työttömien ryhmiä on löydetty myös muissa tutkimuksissa (Wrede-Jäntti 2003, 110–111; Välimaa 2008; 2011; Tarkiainen 2020a, 7). Työvoimasta vetäytyneiden nuorten suhtautuminen työhön vaihtelee huomattavasti. Osa heistä on edelleen sitoutunut palkkatyöhön liittyviin arvoihin, mutta osa on hylännyt kokonaan palkkatyöhön liittyvät tavoitteet. Työvoimasta vetäytyneet nuoret käyttävät runsaasti propositioita, jotka viittaavat erilaisiin vastoinkäymisiin, velkaongelmiin sekä työ- ja toimintakyvyn vajeisiin, joiden vuoksi he arvelevat omien työllistymismahdollisuuksiensa olevan minimaalisia. Esimerkiksi Viljo kuvaa tilannettaan seuraavasti: ”Ei mulla oo koulutusta ja sitte mulla on huono kunto. Ei mulla ole mitää edellytyksiä työn saamiseen” ja hieman myöhemmin hän jatkaa ”Opiskelu on taas liian ahistavaa. Tuntuu vielä vaikeammalta kuin töihin hakeminen”. Viljon puheessaan rakentamat propositiot kuvaavat erittäin hyvin sitä, että hän ei usko pärjäävänsä koulussa tai työelämässä, minkä seurauksena syntyy hänen toimintaansa lamauttavia kielteisiä tunteita. Viljo on keskeyttänyt useaan otteeseen opiskelut, hänellä on ADHD-diagnosi sekä masennus- ja ahdistusoireita.

Koska työvoimasta vetäytyneillä työttömillä on lähes poikkeuksetta työ- ja toimintakyvyn vajeita, he kuvaavat myös arkista ajankäyttöään passiiviseksi. Esimerkiksi paniikkihäiriöstä ja vakavasta masennuksesta kärsinyt Jorma (31 v.) muistelee, että hänen ”ei ees tee mieli nousta pediltä saati pukee päälle tai lähtee ulos tai nähä ketään tai tehdä mitään.” Ja hänen mukaansa ”pahimmissa tapauksessa tuommoinen voi jatkaa viikotolkulla”. Jorman käyttämät propositiot kuvaavat hyvin sitä, että nuorten tarmottomuus liittyy huonoon terveydentilaan (Rintala & Karvonen 2003, 457–458). Ai-

Kuvio 3. Työvoimasta vetäytyneen työttömän asemoituminen suhteessa työttömyysturvain asettamiin velvoitteisiin.

neistossa esiintyvät työ- ja toimintakyvyn vajeet liittyivät yleisimmin mielenterveys- ja päihdeongelmiin, mutta myös neurologisiin ja muihin fysiologisiin sairauksiin ja vammoihin. Nuorten kuvasivat puheessaan myös erilaisia elämän kriisejä, jotka lamauttavat heidän toimintakykynsä tilapäisesti. Monet työvoimasta vetäytyneistä nuorista ovat olleet sairauspäivärahalla, kuntoutustuella tai hakeneet työkyvyttömyyseläkettä. Kuitenkin ainoastaan yksi haastatteluista nuorista on saanut myönteisen päätöksen työkyvyttömyyseläkkeestä. Työvoimasta vetäytyneiden työttömien joukossa on myös välinputoajia, jotka eivät ole työkykyisiä, mutta eivät myöskään täytä työkyvyttömyyseläkkeen ehtoja (Määttä 2012; Metteri 2012).

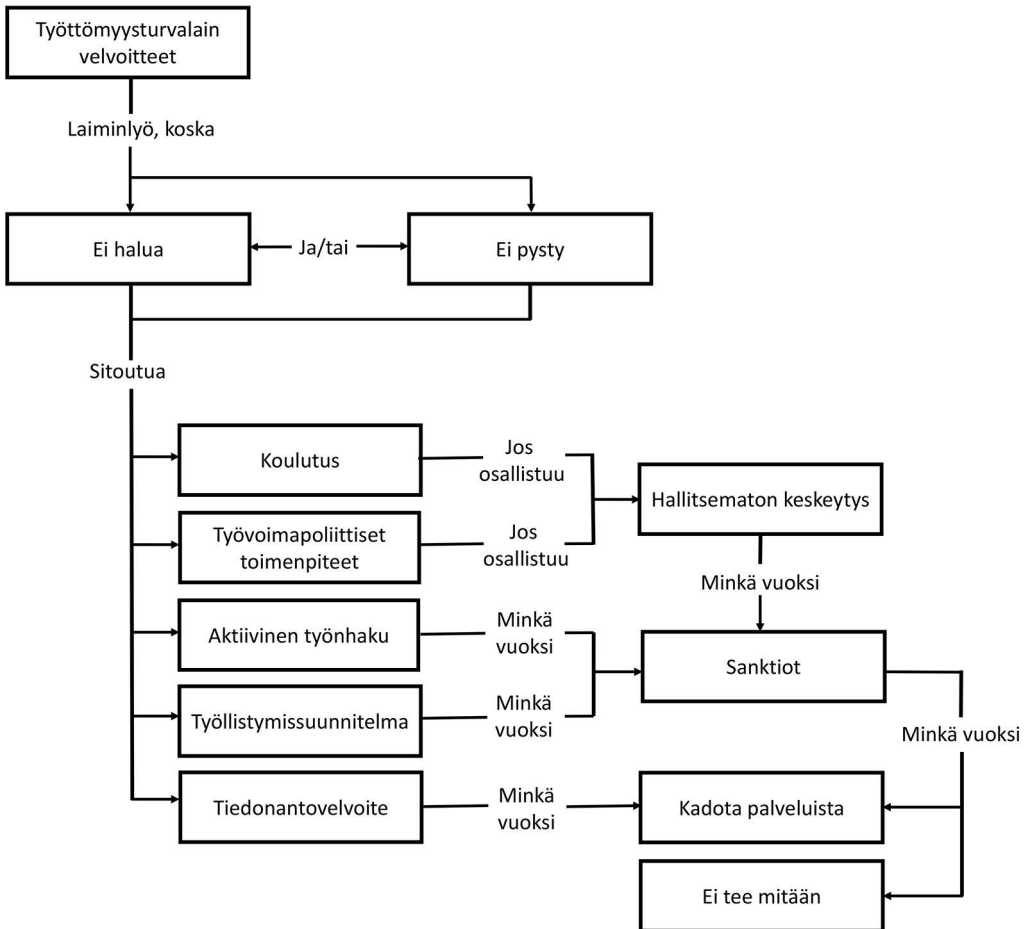
Työvoimasta vetäytyneiden nuorten työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistumista varjostaa kohonnut keskeyttämisriski, koska he luovuttavat varsin helposti kohdatessaan vastoinkäymisiä. Keskeyttäminen voi

tapahtua esimerkiksi niin, että nuori hakee sairauslomaa. Esimerkiksi Viljo kertoo, että ”mä en sitten käyny siellä työharjoittelussa, kun mä en sitten pystynyt menee sinne. Mä sain sitten viikon sairauslomaa. Ei viikon, ku monen viikon. Varmaan kuukauden sairauslomaa.” Viljo jatkaa ”Mä olin ekana päivänä kipee niin mä en sitten päässy sinne. En sitten saanu lähettyä sinne.”. Näin ollen Viljo kuvaa haastattelupuheessa suhteellisen pienen vastoinkäymisen aiheuttamaa ylitsepääsemätöntä henkistä kynnystä, joka lamauttaa hänen toimintansa. Työvoimasta vetäytyneet nuoret eivät myöskään kykene sitoutumaan työllistymissuunnitelmaan kirjattuihin tavoitteisiin, mutta täyttävät työttömiä koskevan tiedonantovelvoitteen. Esimerkiksi Viljon tapauksessa hän haki sairauslomaa ja pystyi toimittamaan tarvittavat dokumentit työvoimatoimistoon. Näin ollen hänen työharjoittelunsa keskeytymistä ei sanktioitu.

Työvoimasta syrjäytynyt työtön

Työvoimasta syrjäytyneiden työttömien toiminta on selkeässä ristiriidassa työttömiin kohdistuvien lakisääteisten velvoitteiden kanssa. He laiminlyövät työttömiä työnhakijoita koskevat velvoitteet, joko tahallisesti tai sen vuoksi, että eivät omasta mielestään pysty täyttämään velvoitteita. Käytännössä nämä kaksi syytä ovat usein vaikeasti erotettavissa toisistaan nuorten haastattelupuheessa. Esimerkiksi Niina (24 v.) kertoo kieltäytyneensä työelämävalmennuksesta, koska ”en vaan halunnu”, jolloin hän ei anna kieltäytymisel-

leen mitään hyväksyttävää syytä. Heti tämän jälkeen Niina kuitenkin jatkaa ”ja oli toinenkin paikka ja sit siinä tais olla jotain muita [paikkoja] ja en sitten vaan pystynyt soittamaan”, jolloin hän viittaa heikentyneeseen toimintakykyynsä. Näin ollen perusteeton kieltäytyminen ja heikko toimintakyky liittyvät usein toisiinsa. Haastattelun kuvaamien tapahtumien aikaan Niinan elämää rasittivat sekasortoinen muutto paikkakunnalta toiselle sekä huumausaineisiin liittyvät ongelmat. Haastattelusta ei selviä, miksi hän oli alun perin tässä tilanteessa sopinut työelämävalmennuksen aloittamisesta. Lopputuloksena

Kuvio 4. Työvoimasta syrjäytyneen työttömän aseoituminen suhteessa työttömyysturvalain asettamiin velvoitteisiin.

hän kuitenkin laiminlyö tietoisesti työllistymissuunnitelmassa sovitut toimenpiteet, eikä kyennyt ilmoittamaan tilanteestaan työvoimatoimistoon.

Työvoimasta syrjäytyneet nuoret kärsivät usein merkittävistä elämänhallinnallisista ongelmista, minkä vuoksi heidän haastattelupuheensa on täynnä voimakasta henkistä pahoinvointia, päihdeongelmia, rikkoutu-neita ihmissuhteita, taloudellisia ongelmia, mielenterveyden ja terveyden ongelmia, ulkopuolisuutta, nöyryytyksiä ja muita vaikeuksia. Haastatteluisa on myös mainintoja rikollisesta toiminnasta. Runsas ongelmapuhe osoittaa nuorten ajautuneen toistuvasti ristiriitoihin toimintaympäristönsä kanssa, mikä estää nuorten tavoitteellisen toiminnan. Samasta syystä heidän on vaikeaa kuvata tapahtumien kulkua, selkeitä päämääriä tai motiiveja jälkikäteen. Työvoimasta syrjäytyneet nuoret osallistuvat työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin vastentahtoisesti, jolloin toimenpide päättyy usein hallitsemattomaan keskeytykseen. Hallitsematon keskeytys tarkoittaa sitä, että toimenpide tai koulutus päättyy ilman, että nuori antaa keskeytykselle mitään hyväksyttävää syytä työvoimatoimistolle. Esimerkiksi Joonan (26 v) aloitti työpajan, mutta pian ”mulle tuli flunssa ja mulla oli tosi paha hammaskipu”, jonka seurauksena ”Mä en vaan kyenny menee lääkäriin. Sit se vaan veny se tilanne. Mä en vaan päässy lähtee.” Joonan työpaja keskeytyi, koska hän ei pystynyt ilmoittamaan tilanteestaan kenellekään. Työvoimasta syrjäytyneille nuorille on tyypillistä, että he laiminlyövät myös tiedonantovelvoitteen eivätkä he yleensä vastaa yhteydenottopyyntöihin tai toimita pyydettyjä selvityksiä tilanteestaan. He eivät yleensä saavu sovittuihin tapaamisiin (ks. Haikkola 2019, 340).

Giddensin (1984a, 83) mukaan yhteiskunnallisiin positioihin liittyy normatiivisia odotuksia, jotka tekevät sanktioiden soveltamisen mahdolliseksi. Niinpä laimin-

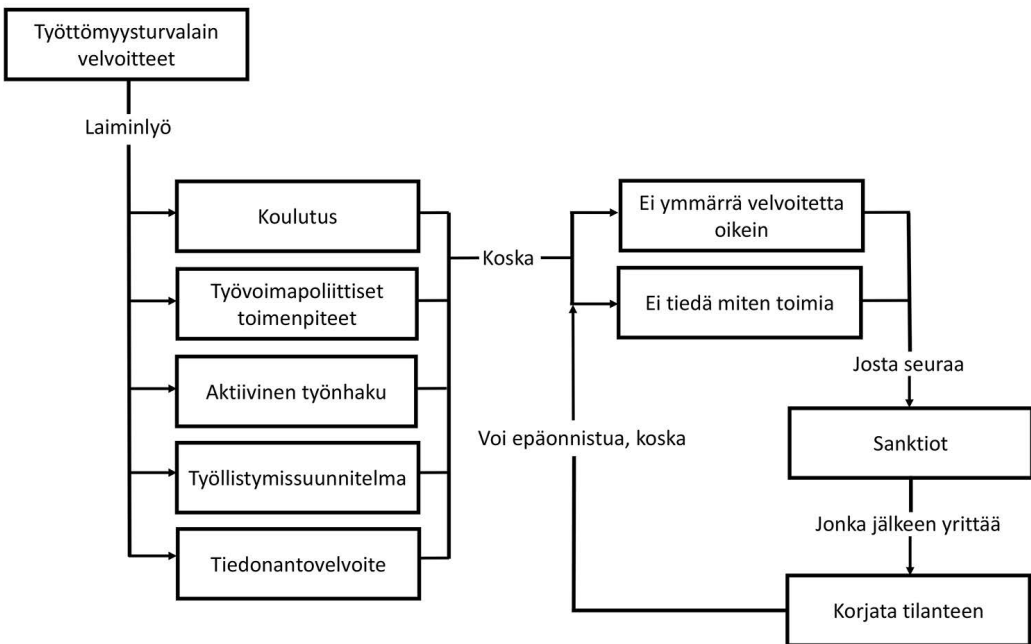
lyöntiensä vuoksi työvoimasta syrjäytyneet nuoret joutuvat usein toistuvasti sanktioiden kohteeksi. Työvoimasta syrjäytyneille työttömille on myös ominaista, että he eivät pyri korjaamaan laiminlyöntejään vaan joko tyytyvät tilanteeseensa tai katoavat palveluiden piiristä kokonaan. Esimerkiksi Reijo (25 v) kertoo, että hän keskeytti lukion, minkä jälkeen ”mä taisin ilmoittaa itteni työttömäksi, mutta mä en käyny siellä ollenkaan”, minkä vuoksi ”oon mä varmaa ollu puoltoista vuotta etten mä oo saanu mitään tukia”. Reijo oli ratkaissut toimeentulonsa asumalla isänsä luona ja viettämällä ”ankeeta elämää”. Reijon tilanne osoittaa, että koulunsa keskeyttäneiden nuorten taloudelliset kannustimet rekisteröityä työttömäksi työnhakijoiksi ovat heikkoja (Hämäläinen & Hämäläinen 2012, 9; Uusikangas & Hiilamo 2020, 124) ja osa työvoimasta syrjäytyneistä nuorista voi jäädä kaikkien yhteiskunnan palveluiden ulkopuolelle (Myrskylä 2011, 9). Keskeytyneet työvoimapolitiittiset toimenpiteet voivat myös heikentää entisestään nuorten toimintakykyä (Ylistö & Husu 2021; Liukko 2006, 88). Lisäksi Reijo on hyvä esimerkki siitä, että työvoimapolitiittiset sanktiot voivat toimia tarkoitustaan vastaan. Sanktioiden virallinen tarkoitus on kannustaa nuoria aktiiviseen työnhakuun ja opiskelupaikan etsimiseen, mutta aktiivoinnin sijasta sanktiot voivatkin ohjata nuoria työmarkkinoiden ulkopuolelle. Myös tämä on osoitus merkittävästä epäsynkroniasta työttömien positioon kohdistuvien odotusten ja positioon joutuneiden nuorten toiminnan välillä (ks. Giddens 1984b, 189).

Eksyksissä oleva työtön

Eksyksissä oleva työtön voi laiminlyödä periaatteessa minkä tahansa työttömyysturvalain velvoitteen, koska hän ei hahmota tai ymmärrä itseään koskevia lakisääteisiä velvoitteita.

Eksyksissä olevan työttömän positioon ei välttämättä liity työ- ja toimintakyvyn vajeita, koska kyse on enemmänkin tiedon puutteesta tai väärinymmärryksistä. Käytännössä tiedon puute ja väärinymmärryksen näyttävät kuitenkin lisääntyvän toimintakyvyn vajeiden ja vaikeiden elämäntilanteiden yhteydessä. Giddensin termein kyse on toiminnan tarkoittamattomista seurauksista, jotka liittyvät toimintaympäristön tiedostamattomiin olosuhteisiin (Giddens 1984a, 5). Eksyksissä olevan työttömän positioita on löydettävissä lyhyehköinä jaksoina velvoitteiden mukaisesti toimivien, työttömyyteen sopeutuneiden, työvoimasta vetäytyneiden ja työvoimasta syrjäytyneiden nuorten puheesta. Eksyksissä olevien työttömien laiminlyönnit johtavat usein työvoimapolitiittisiin sanktioihin. Erona työvoimasta syrjäytyneisiin työttömiin on se, että eksyksissä olevat työttömät pyrkivät aktiivisesti korjaamaan tilanteen.

Aineistosta löytyy nuoria, jotka ovat kyenneet korjaamaan tilanteensa nopeasti väärinymmärryksen jälkeen. Esimerkiksi Urho (30 v.) kertoi, että työvoimatoimistosta ”laitto mulle työhönosoituksen. [...] Ja mää en ollu perehtynyt tähän asiaan niin mä ajattelin, että mä en sinne mene. Sitten kävikin ilmi luonnollisesti, että siitähän tulee karenssia.” Urho selittää laiminlyöntiään sillä, että ei ollut perillä työhönosoituksen velvoittavasta luonteesta. Urho kertoo, että saatuaan tiedon karensista ”Yritin paikkailla tilannetta” ja muutaman epäonnistuneen yrityksen jälkeen hän meni selvittämään tilannetta työvoimatoimistoon, jossa ”sanottiin että ainut tapa olisi te-valmennus”. Tällä tavoin Urho aloitti ensimmäisen työharjoittelujaksonsa nopeasti karenssin alettua. Urhon käyttämissä propositioissa on selkeästi nähtävissä hänen pyrkimyksensä tilanteen korjaamiseksi, jolloin hän ainakin periaatteessa toimi sanktioiden

Kuvio 5. Eksyksissä olevan työttömän aseoituminen suhteessa työttömyysturvain asettamiin velvoitteisiin.

lakisääteisen logiikan mukaisesti. Nykyään työhönooituksesta käytetään nimitystä työtarjous.

Aina tilanteen korjaaminen ei ole yhtä helppoa. Esimerkiksi Daniel käyttää haastattelupuheessaan propositiota ”mulle määrättiin vähän lisää karenssia jostain syystä”, joka kuvastaa hänen epätietoisuuttaan omasta tilanteestaan. Hän oli yrittänyt selvittää asiaa työvoimatoimiston kanssa, mutta ei ollut ilmeisesti saanut ymmärrettävää vastausta, koska Daniel kertoo, että oli ”saanut taas lisää karenssia” vaikka omasta mielestään oli jo hoitanut asian kuntoon. Danielilla on paljon ”rikkeitä”, mutta hän ei oikein ole perillä kaikista ”rikkeistään” eikä niiden seurauksista. Huolestuttavaa Danielin tilanteessa on se, että hän ei myöskään ymmärrä saamaansa ohjeistusta, minkä takia hän ei edelleenkaan tiedä tarkalleen, miten hänen odotetaan jatkossa toimivan. Pahimmillaan tilanne voi synnyttää kehän, jossa nuori joutuu sanktioiduksi kerta toisensa jälkeen, vaikka on yrittänyt korjata tilannettaan.

Pitkäaikaistyöttömien nuorten työmarkkinaposition

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan pitkäaikaistyöttömien nuorten asemoitumista heitä koskeviin työttömyysturvalaissa säädettyihin velvoitteisiin. Analyysi paljastaa pitkäaikaisyöttömien nuorten ja heidän institutionaalisen ympäristönsä välisen vastaamattomuuden (ks. Giddens 1984b, 189). Ainoastaan velvoitteiden mukaisesti toimivat työttömät pyrkivät oma-aloitteisesti täyttämään työttömyysturvalain mukaiset vaatimukset. Kaikissa muissa positioissa pitkäaikaistyöttömien nuorten toiminta poikkesi huomattavasti heitä ympäröivän institutionaalisen kontekstin odotuksista. Työttömyyteen sopeutuneet työttömät keskittyivät vapaa-ajan aktiviteetteihin tai

osallistuivat koulutukseen tai työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin mielekkään tekemisen toivossa. Työvoimasta vetäytyneet työttömät pyrkivät välttämään työttömiä koskevat velvoitteet, koska eivät usko mahdollisuuksiinsa työllistyä avoimille työmarkkinoille. Työvoimasta syrjäytyneet työttömät laiminlyövät tietoisesti työttömiä koskevat velvoitteet, mutta yksityksissä olevien työttömien osalta laiminlyönnit johtuvat siitä, että he eivät tiedä tai ymmärrä heitä koskettavia lakisääteisiä velvoitteita. Pitkäaikaistyöttömille nuorille työllistymissuunnitelmat ovat jääneet pelkäksi byrokraattiseksi muodollisuudeksi, koska vain ani harva heistä tiesi, mitä heidän työllistymissuunnitelmiaan luki.

Nuorten haastattelupuheessaan kuvaama työmarkkinaposition on yleensä tulosta nuorten tekemistä tilanearvioista, jotka on mahdollista tunnistaa heidän käyttämiensä propositioiden avulla. Keskeinen ongelma näyttää olevan se, että työnantajien asettamat pätevyysvaatimukset ovat ulkoisia tekijöitä, joihin pitkäaikaistyöttömillä nuorilla itsellään ei ole juurikaan mahdollisuuksia vaikuttaa (Fugate ym. 2004, 16). Aineisto osoittaa myös, että kovakaan yrittäminen ei takaa työnhaussa onnistunutta lopputulosta. Näin ollen pitkäaikaistyöttömien nuorten haastattelupuheesta on usein jäljitettävissä pakotettujen valintojen kehä (Pohjola 1994, 62), minkä vuoksi pitkäaikaistyöttömien nuorten on pakko tyytyä tilanteeseensa parempien vaihtoehtojen puuttuessa (Ylistö 2018, 15). Pitkäaikaistyöttömien nuorten on usein olosuhteiden pakosta hyväksyttävä työttömyys (Danielbacka & Tanskanen 2009, 54), koska jatkuva tulokseton yrittäminen on henkisesti raskasta. Näissä tilanteissa looginen elämäntalinnallinen valinta on hylätä velvoitteiden mukaisesti toimivan työttömän position. Osa vaikeasti työllistyvistä nuorista valitsee tässä tilanteessa vapaaehtoisesti työttömyyden ja siihen liittyvän poikkeavan elämäntavan.

Toiset taas pyrkivät taistelemaan kohtalooan vastaan, mutta se vaatii huomattavia henkisiä ponnistuksia.

Nuorten toiminnan logiikan ymmärtämiseksi on tärkeää löytää rakenteita ja yksilöä yhdistävä näkökulma. Nuorten passiivisuus ja aktiivisuus suuntautuvat ja määräytyvät rakenteen ja toimijan välisessä vuorovaikutuksessa, jonka seurauksena syntyy erilaisia yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia positioita (Giddens 1984b, 187; Schiller-Merkens 2007). Nuorten haastattelupuheen perusteella vaikuttaa siltä, että monet pitkäaikaistyöttömiä nuoria koskevat lakisääteiset velvoitteet ovat nuorten omasta mielestä epärealistisia. Työvoimapolitiikan näkökulmasta tämä tarkoittaa, että syrjäytymisvaarassa oleville nuorille ei ole järkevää asettaa samoja lakisääteisiä vaatimuksia kuin työttömille yleensä, vaan toimenpidekokonaisuudet tulisi räätälöidä kunkin erityiskohderyhmän osalta erikseen. Tutkimus osoittaa selkeästi myös sen, että työvoimasta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten sanktioiminen ei johda työvoimapolitiikan tavoitteiden mukaisiin käyttäytymismuutoksiin: sanktiot eivät välttämättä aktivoi heitä työmarkkinoille vaan voivat pahentaa heidän ahdinkoaan. Samanlaisia tuloksia on saatu myös muissa tutkimuksissa, joissa on havaittu aktivointitoimenpiteiden työntävän heikoimmassa asemassa olevia nuoria pois työmarkkinoilta (Ylistö & Husu 2021; Uusikangas & Hiilamo 2020; Hämäläinen ym. 2014). Mikäli nuori ei usko, että hän pystyisi tai voisi onnistua löytämään työtä tai sopivan opiskelupaikan, on hänen vaikea motivoitua sellaista edes tavoittelemaan (Wrede-Jääntti 2003, 86). Se on keskeinen nuorten työmarkkinoille asemoitumista selittävä tekijä. Mikäli työllistyminen olisi helpompaa, moni heistä todennäköisesti valitsisi työttömyyden sijasta palkkatyön.

Lähteet

- Aho, Simo & Vehviläinen, Jukka (1997) *Keppi ja porkkana: tutkimus alle 20-vuotiaita aktivoivan työvoimapolitiittisen uudistuksen vaikutuksista ja koulutuksen ulkopuolelle jäävistä nuorista*. Helsinki: Työministeriö.
- Aro, Mikko (2013) Koulutusekspansio ja koulutusinflaatio Suomessa vuosina 1970–2008. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (3), 287–303.
- Björklund, Liisa (2008) *Kannustaminen ja moraali: kannustamisen idea suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa 1990-luvulta alkaen*. Väitöskirja Helsingin yliopisto.
- Danielbacka, Mirkka & Tanskanen, Antti (2009) Nuorten asennoituminen työhön ja työttömyyteen. *Työpoliittinen Aikakauskirja* 52 (2), 46–55.
- Elonen, Noora & Niemelä, Jukka & Saloniemä, Antti (2017) Aktivointi ja pitkäaikaistyöttömien monenlainen toimijuus. *Janus* 25 (4), 280–296.
- Eskelinen, Leena & Olsen, Søren & Caswell, Dorte (2010) Client contribution in negotiations on employability – categories revised? *International Journal of Social Welfare* 19 (3), 330–338.
- Fugate, Mel & Kinicki, Angelo & Ashforth, Blake (2004) Employability: A psycho-social construct, its dimensions and applications. *Journal of Vocational Behavior* 65 (1), 14–38.
- Gibson, Stephen (2011) Dilemmas of citizenship: Young people's conception of un/employment rights and responsibilities. *British Journal of Social Psychology* 50 (3), 450–468.
- Giddens, Anthony (1984a) *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1984b) *Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyyssissä*. Helsinki: Otava.
- Haikkola, Lotta (2019) Shaping activation policy at the street level: Governing inactivity in youth employment services. *Acta Sociologica* 62 (3), 334–348.
- Haikkola, Lotta & Näre, Lena & Lähteenmaa, Jaana (2017) Tunnistamisen institutionaaliset kontekstit. Nuoret työttömät aktivointitoimenpiteissä. Teoksessa Sanna Aaltonen & Antti Kivijärvi (toim.) *Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 198, 53–77.
- Hartikainen, Armi & Anttila, Timo & Oinas, Tomi & Nätti, Jouko (2010) Is Finland Different? Quality of Work Among Finnish and European Employees. *Research on Finnish Society* 3 (3), 29–41.
- Hämäläinen, Kari & Hämäläinen, Ulla (2012) Matkalla

- maailmalle: nuorten työttömyyden esiintyvyys ja kesto. *Työpoliittinen Aikakauskirja* 2/2012, 6–18.
- Hämäläinen, Kari & Hämäläinen, Ulla & Tuomala, Juha (2014) *The Labour Market Impacts of Youth Guarantee: Lessons for Europe?* Helsinki: VATT.
- Järvinen, Tero & Vanttaja, Markku (2005) *Nuoret koulutus- ja työmarkkinoilla*. Helsinki: Nuorisosaian neuvottelukunta.
- Kallio, Johanna & Saarinen, Arttu (2013) Katutason byrokraattien käsitykset työttömistä ja työttömyysturvasta. *Työelämän tutkimus* 11 (3), 192–208.
- Keskitalo, Elsa (2008) *Balancing social citizenship and new paternalism. Finnish activation policy and street-level practice in a comparative perspective*. Stakes research report 177. Helsinki: Stakes.
- Kojo, Marjaana (2012) Pause päällä. Työn ja koulutuksen ulkopuoliset jaksot nuorten elämäkulussa. *Janus* 20 (2), 94–110.
- Kortteinen, Martti & Tuomikoski, Hannu (1998) *Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä*. Helsinki: Tammi.
- Kotiranta, Tuija (2008) Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. *Studies in Education, Psychology and Social Research* 335.
- Liukko, Eeva (2006) *Kuntouttavaa sosiaalityötä paikantamassa*. Helsinki: Heikki Waris -instituutti.
- Mauno, Saija & Minkkinen, Jaana & Auvinen, Elina (2019) Nakertaako työn intensiivisyyden lisääntyminen työssä suoriutumista ja työn merkityksellisyyttä? Vertaileva tutkimus eri ammattialoilla. *Hallinnon tutkimus* 38 (4), 271–288.
- Metteri, Anna (2012) *Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Miles, Matthew & Huberman, Michael (1994) *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks: Sage.
- Montén, Seppo & Tuomala, Juha (2003) *Alueellinen työttömyys ja pitkäaikaistyöttömyys 1990-luvulla*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Myllyniemi, Sami (2007) *Perusarvot puntarissa. Nuorisobarometri 2007*. Valtion nuorisoneuvosto, julkaisuja 37 & Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 79. Helsinki: Opetusministeriö.
- Myrskylä, Pekka (2011) *Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella*. Helsinki: Työ ja elinkeinoministeriö.
- Mäkitalo, Åsa & Säljö, Roger (2002a) Invisible People: Institutional Reasoning and Reflexivity in the Production of Services and “Social Facts” in Public Employment Agencies. *Mind, Culture, And Activity* 9 (3), 160–178.
- Mäkitalo, Åsa & Säljö, Roger (2002b) Talk in institutional context and institutional context in talk: Categories as situated practices. *Text* 22 (1), 57–82.
- Mäkitalo, Åsa (2005) The Record as a Formative Tool. A Study of Immanent Pedagogy in the Practice of Vocational Guidance. *Qualitative Social Work* 4 (4), 431–449.
- Määttä, Anne (2012) *Perusturva ja poiskäännyttäminen*. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Määttä, Mirja (2019) Reforming youth transition support with the multi-agency approach – a case study of the finish one-stop guidance centers. *Sociologija* 61 (2), 277–291.
- Määttä, Mirja & Asikainen, Elina & Saastamoinen, Mikko (2016) Tukeminen ja pakot nuorten vaikeutuneissa koulutussiiirtymissä. *Nuorisotutkimus* 34 (1), 18–34.
- Novak, Joseph (2002) *Tiedon oppiminen, luominen ja käyttö. Käsitekartat työvälineinä oppilaitoksissa ja yrityksissä*. Jyväskylä, PS-kustannus.
- Nyyssölä, Kari (2002) Valmennusta ja varastointia. Nuorten työllisyys ja työvoimapolitiikka 1960-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa Heikki Silvennoinen (toim.) *Nuorisopolitiikka Suomessa. 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Nuorisosaian neuvottelukunta, 120–136.
- Paananen, Reija & Ristikari, Tiina & Merikukka, Marjo & Rämö, Antti & Gissler, Mika (2012) *Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987-tutkimusaineiston valossa*. Raportti 52/2012. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Pohjola, Anneli (1994) *Elämän valttikortit. Nuorten aikuisten elämäntulotukea vaativien tilanteiden varjossa*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Pultz, Sabina & Mørch, Sven (2015) Unemployed by choice: young creative people and the balancing of responsibilities through strategic self-management. *Journal of Youth Studies* 18 (10), 1382–1401.
- Rintala, Taina & Karvonen, Sakari (2003) Koetun huono-osaisuuden kasautuminen erilaissa kuntatyypeissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 68 (5), 454–464.
- Romppainen, Katri & Jähi, Rita & Saloniemä, Antti & Virtanen, Pekka (2009) Encounters with unemployment in occupational health care: nurses’ construction of clients without work. *Social Science & Medicine* 70 (4), 605–608.
- Salmela-Aro, Katariina & Little, Brian (2007) Relational Aspects of Project Pursuit. Teoksessa Brian Little, Katariina Salmela-Aro & Susan Phillips (toim.) *Personal Project Pursuit. Goals, Action and Hu-*

- man Flourishing*. London: Mahwah, 199–220.
- Schiller-Merkens, Simone (2007) Towards a Practice-Based Approach to Institutional Change: Institutional Change and Structuration Theory's Neglected Praxeological Aspects. *Academy of Management Annual Meeting Proceedings* 54 (1), 1–6.
- Stones, Rob (2005) *Structuration Theory*. New York: Palgrave Macmillan.
- Tarkiainen, Laura (2017) Long-term unemployed Finnish interviewees address deservingness: separating, declining and enriching as means of resisting. *Journal of Poverty and Social Justice* 25 (39), 219–231.
- Tarkiainen, Laura (2020a) Motivated, resistant, unfortunate and blameworthy – Positions constructed for Finnish long-term unemployed individuals through the employability discourse. *Nordic Social Work Research*, 1–13.
- Tarkiainen, Laura (2020b) *Negotiated responsibilities and deservingness: a study of talk on prolonged unemployment in Finland*. Publications of the Faculty of Social Sciences 169. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Tuppurainen, Simo (2010) Nuorten asenteita työtä, työn sisältöä ja koulutusta kohtaan. *Työpoliittinen aikakauskirja* 53 (4), 14–22.
- Uusikangas, Silja & Hiilamo, Heikki (2020) Nuorten aikuisten aktivointi, sanktiot ja poiskäännyttäminen. Teoksessa Mirja Määttä & Anne-Mari Souto (toim.) *Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 120–145.
- Virjo, Ilkka & Aho, Simo (2001) Työnhakuaktiivisuuden vaikuttavat tekijät. *Työpoliittinen aikakauskirja* 3/2001, 55–76.
- Välilä, Outi (2008) Oikeutetusti työtön. Neuvottelu pitkäaikaistyöttömien ryhmän leimatusta jäsenyydestä. Teoksessa Irene Roivainen, Marianne Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari (toim.) *Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla*. Jyväskylä: PS-kustannus, 245–260.
- Välilä, Outi (2011) *Kategoriat ongelman selontekoina. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemisen ja sen rakentuminen haastattelupuheessa*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Wrede-Jäntti, Matilda (2003) Työ, rahat tai henki! – nuorten helsinkiläisten työttömien toimintastrategioita. Teoksessa Ira Malmberg-Heimonen, Lasse Siurala & Matilda Wrede-Jäntti (toim.) *Tulkintoja nuorisotyöttömyydestä*. Helsinki: Kaupungin tietokeskus, 25–84.
- Wright, Sharon (2012) Welfare-to-work, Agency and Personal Responsibility. *Journal of Social Policy* 41 (2), 309–328.
- Ylistö, Sami (2018) Why do Young People Give up Their Job Search? *Nordic Journal of Working Life Studies* 8 (3), 27–45.
- Ylistö, Sami & Hanna-Mari Husu (2021) Negative emotional consequences of labour market activation policies for long-term unemployed young adults in Finland. *International journal of Sociology and Social Policy* 41 (13–14), 1–15.
- Åhlberg, Mauri (1992) *Oppimisen, opetuksen ja opetussuunnitelman evaluaatio*. Helsinki: Finn Lectura.
- Åhlberg, Mauri (2002) Suomentajan jälkisanat: eheyttävän kasvatuksen teorian, käsittekarttojen ja vee-heuristiikan käytöstä sekä tutkimus- ja kehittämistyöstä Suomessa. Teoksessa Joseph Novak *Tiedon oppiminen, luominen ja käyttö. Käsittekartat työvälineinä oppilaitoksissa ja yrityksissä*. Jyväskylä: PS-kustannus, 300–315.
- Åhlberg, Mauri (2018) Käsittekartat tutkimusmenetelmänä. Teoksessa Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 52–62.